

ข้อคิดการกระจายอำนาจการปกครองในสาธารณรัฐอินโดนีเซียที่มีต่อ ประเทศไทย*

THE IDEAS OF DECENTRALIZATION OF GOVERNMENT IN THE REPUBLIC OF INDONESIA TOWARDS THAILAND

พงษ์มนัส ดีอด

Pongmanut Deeod

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

Mahamakut Buddhist University Isan Campus, Thailand

ณัฐพล เลิศศิริสกุลชัย

Nuttapol Lertsirisakulchai

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Khon Kaen University, Thailand

E-mail: pongmanut.dee@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นการศึกษาถึงรูปแบบการปกครองแบบการกระจายอำนาจโดยการปกครองของประเทศสาธารณรัฐอินโดนีเซีย จะเห็นว่าการกระจายอำนาจถือว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่มีการถ่ายโอนอำนาจในการตัดสินใจ ทรัพยากร และภารกิจ จากภาครัฐส่วนกลางไปยังองค์กรต่าง ๆ ให้บริหารจัดการได้ด้วยตนเอง อีกทั้งการกระจายอำนาจการปกครองของสาธารณรัฐอินโดนีเซียมีรูปแบบเด่นชัด กล่าวคือ มีการบริหารจัดการจังหวัดที่เกิดจากความต้องการของประชาชน มีการจัดเก็บภาษีสามารถบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้จังหวัดของตนเอง อีกทางหนึ่งประเทศไทย ถือว่ามีการบริหารราชการแบบกระจายอำนาจอยู่เช่นกัน แต่ยังมีความแตกต่างกับสาธารณรัฐอินโดนีเซีย กล่าวคือ สาธารณรัฐอินโดนีเซีย มีวิวัฒนาการทางด้านการเรียกร้องการกระจายอำนาจในแต่ละที่แตกต่างกันมียุคอาณานิคม ยุคหลังประกาศเอกราช และยุคปฏิรูปหรือยุคปัจจุบันของอินโดนีเซีย แต่ไทยเกิดขึ้นเพียงจากรัฐธรรมนูญปี 2540 ที่เป็นต้นกำเนิดการกระจายอำนาจ หากนำข้อมูลมาเปรียบเทียบกับไทยนั้น จะพบว่าสิ่งที่เหมือนกันคือ การถูกแทรกแซงการปกครองด้วยรัฐบาลทหาร แต่สาธารณรัฐอินโดนีเซียหลังจากสิ้นสุดยุคนายพลทหารซูฮาร์โตก็ไม่เคยกลับไปมีรัฐบาลที่มาจากการทหาร และยากที่จะกลับไปเป็นประเทศที่เป็นรูปแบบของการรวมศูนย์อำนาจ แต่กลับเป็นประเทศไทยที่รัฐบาลนั้นมีการสลับสับเปลี่ยนที่เป็นทั้งพลเรือนและทหารมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน และปัจจุบัน

* Received 23 June 2020; Revised 15 September 2020; Accepted 1 October 2020

สาธารณรัฐอินโดนีเซียถือเป็นประเทศที่มีความโดดเด่นเรื่องการกระจายอำนาจในการบริหาร
สู่ท้องถิ่น และสำหรับประเทศไทยยังถือว่าต้องมีการแก้ไข และปฏิรูปการปกครองเพื่อความ
เป็นอำนาจอธิปไตยจะกลับมาที่ประชาชนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: สาธารณรัฐอินโดนีเซีย, การกระจายอำนาจ, รูปแบบการปกครอง

Abstract

This research article is a study of the decentralized form of governance by the rule of the Republic of Indonesia. It is seen that decentralization is considered to be a form of dominance with a mission to transfer the power to make decisions from central government to organizations to self - management. In addition, the decentralization of the rule of the Republic of Indonesia has a pronounced pattern. In other words, there is a provincial management caused by the needs of the people. Taxation can be effectively administered under its own province. On the other hand, Thailand is considered to have a decentralized administration as well, but there are differences with the Republic of Indonesia. In other words, the Republic of Indonesia. There is an evolution in the field of decentralization claims in each of the different colonial era. Indonesia's post - independence era and the reform era or the modern era of Indonesia. Inconstant, Thailand was only formed by the 1997 constitution that originated decentralization. If the information is compared to Thailand, it is found that the same thing is the intervention of the military government. At the end of the era, Suharto's military generals never returned to a military - backed government, and it was difficult to return to a country that was a form of centralization, but it was Thailand where the government had been switching to both civilians and soldiers until now. In the present, the Republic of Indonesia is a country that outstanding for its decentralization of local administration, and for Thailand, it is considered to be justice.

Keywords: Republic of Indonesia, Decentralization, Form of Government

บทนำ

การกระจายอำนาจการปกครอง คือ การถ่ายโอนอำนาจในการตัดสินใจ ทรัพยากร และภารกิจ จากภาครัฐส่วนกลางไปยังองค์กรอื่น ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐส่วนภูมิภาค องค์กรอิสระ

องค์กรท้องถิ่น องค์กรเอกชนรวมถึงภาคประชาชนเป็นสำคัญในการไปดำเนินการกิจหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบอำนาจในการดูแลบริการประชาชน และจัดทำบริการสาธารณะเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนอันก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด (Bardhan, P., 2002); (Enikolopov, R. & Zhuravskaya, E., 2007) โดยการกระจายอำนาจพบว่าหากประเทศได้มีการกระจายอำนาจให้หน่วยงานปกครองสามารถบริหารจัดการได้ด้วยตนเองสามารถลดปัญหาการทุจริตและการทำงานล่าช้าได้เป็นจำนวนมาก (Fisman, R. & Gatti, R., 2002) ทั้งนี้อาจสรุปความหมายของการกระจายอำนาจในความหมายกว้าง ๆ คือการจัดสรรหรือแบ่งปันอำนาจการตัดสินใจอันเกี่ยวข้องกับกิจการสาธารณะ (Public Affairs) ของรัฐส่วนกลางไปยังหน่วยงานหรือองค์กรอื่น ๆ เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการคนประชาชนในท้องถิ่นเนื่องจากแต่ละท้องถิ่นย่อมมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไปตามภูมิภาค วิถีชีวิต วัฒนธรรม (จรัส สุวรรณมาลา, 2538)

อินโดนีเซีย เป็นประเทศที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีพื้นที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาค มีลักษณะภูมิประเทศเป็นหมู่เกาะซึ่งถือเป็นภูมิศาสตร์ที่โดดเด่นของอินโดนีเซีย ทั้งนี้ยังมีจำนวนประชากรมากถึงประมาณ 248 ล้านคน และนับได้ว่าเป็นประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีประชากรและเนื้อที่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ปัจจัยในด้านประชากรขนาดของเศรษฐกิจและบทบาททางการเมืองระดับภูมิภาคแล้ว อินโดนีเซียยังถือว่าเป็นประเทศที่มีความสำคัญในระดับต้น ๆ ในเรื่องของระบบเศรษฐกิจและการเมืองของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และระดับโลกอีกด้วย (ภาณุวัฒน์ พันธุ์ประเสริฐ, 2556) อีกทั้งยังเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งวัฒนธรรมของรัฐในแต่ละแห่งล้วนแต่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน ทั้งทางด้านความเชื่อ ศาสนา และความหลากหลายทางภาษา (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2555) ดังนั้น ปัจจัยดังกล่าวล้วนมีผลให้รูปแบบการปกครองของอินโดนีเซียเป็นการกระจายอำนาจในการปกครองซึ่งการปกครองในแต่ละส่วนนั้นมีความแตกต่างกันด้วยข้อจำกัดที่ว่า หมู่เกาะแต่ละเกาะนั้นมักจะโดนผู้มีอำนาจเข้ามาเพื่อจัดการปกครองให้เป็นแบบระบอบเผด็จการและการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง เพราะเชื่อว่าจะทำให้ระบบการปกครองนั้นมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันอินโดนีเซียก็ได้มีการใช้ระบบการปกครองแบบการกระจายอำนาจออกจากศูนย์กลาง (Decentralization) เนื่องจากจะเป็นการกระจายอำนาจในการบริหารให้กับรัฐบาลท้องถิ่นในการจัดการปกครองท้องถิ่นที่ทั่วถึงและก่อให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยในการปกครองมากที่สุด

จากการศึกษาวิจัยจะพบได้ว่าการรูปแบบการปกครองของอินโดนีเซียถือได้ว่าเป็นต้นแบบของการกระจายอำนาจในการปกครองในพื้นที่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันเนื่องมาจากมีการกระจายอำนาจในทางกฎหมายและแนวทางในการปฏิบัติโดยเกิดจากความต้องการของประชาชนหรือคนในท้องถิ่นที่เป็น (Devas, N., 1997) มีการกระจายอำนาจทรัพยากรในการบริหารจังหวัดเช่น การบริหารเงิน การจัดเก็บภาษีโดยที่ไม่ผ่านจังหวัด

(Nasution, A., 2017) และให้มีการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองให้มีเอกลักษณ์เพื่อเป็นการส่งเสริมศักยภาพจังหวัดให้สามารถเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในลดความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจอีกประการหนึ่ง (Firman, T., 2009) เห็นได้ว่ารูปแบบการปกครองดังกล่าวของประเทศอินโดนีเซียถือได้ว่ามีความเข้มแข็งในการจัดการดูแลจังหวัดของตนเองได้

รูปแบบการปกครองของอินโดนีเซีย

ปัจจุบันอินโดนีเซียมีระบบการปกครองแบบสาธารณรัฐ และมีรูปแบบการปกครองแบบรัฐเดี่ยว (Unitary State) มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและมีประธานาธิบดีเป็นทั้งประมุขของประเทศและประมุขของฝ่ายบริหาร โดยประธานาธิบดีมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน ดำรงตำแหน่งวาระละ 5 ปี ในแง่ของระบบพรรคการเมืองอินโดนีเซียมีพรรคการเมืองที่มีบทบาทโดดเด่นหลายพรรค จึงเรียกได้ว่าการเมืองอินโดนีเซียเป็นการเมืองแบบหลายพรรค (Multi - Party System) (ภาณุวัฒน์ พันธุ์ประเสริฐ, 2556) ทั้งนี้ในการจัดการปกครองของประเทศอินโดนีเซียนั้น ได้รับอิทธิพลและผลกระทบจากหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นด้านภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์สังคม และการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อินโดนีเซียเป็นประเทศที่เคยตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกมาเป็นเวลายาวนาน ดังนั้นการศึกษาเรื่องการกระจายอำนาจ จึงไม่เพียงศึกษาแค่ยุคปัจจุบัน แต่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาทั้งในยุคอาณานิคมและยุคเอกราชและหาความเชื่อมโยงของรูปแบบการจัดการปกครองในแต่ละช่วงและปัจจัยต่าง ๆ ร่วมด้วย

สำหรับอินโดนีเซียนั้น มีการแบ่งการปกครองภายในประเทศออกเป็นหลายระดับและมีการเทียบเคียงชื่อหน่วยการปกครองของอินโดนีเซียเป็นภาษาไทย ตั้งแต่ (Provinsi) มณฑล, (Kebupaten) จังหวัด, (Kota) นคร, (Kecamatan) อำเภอ, (Kelurahan) ตำบล, (Desa) หมู่บ้าน, (Kampung, Dusun, Banjar, Jorong) กลุ่มบ้าน, คุ่มบ้าน (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2555)

พัฒนาการการกระจายอำนาจในแต่ละยุค

สามารถแบ่งการพัฒนาออกได้เป็น 3 ยุคสมัยทางการเมืองการปกครองได้แก่ การปกครองของอินโดนีเซียยุคอาณานิคม การปกครองอินโดนีเซียยุคหลังการประกาศเอกราช: ซูการ์โน และซูฮาร์โต และการกระจายอำนาจครั้งยิ่งใหญ่ภายหลังยุคของซูฮาร์โต ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

การปกครองของอินโดนีเซียยุคอาณานิคม ในยุคอาณานิคมนั้นถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการกระจายอำนาจ ซึ่งเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1903 ซึ่งเป็นยุคที่รัฐบาลอาณานิคมฮอลันดาได้มีการไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วนถึงรูปแบบการจัดการปกครองว่าควรจะอยู่ในรูปแบบการรวมศูนย์อำนาจหรือการกระจายอำนาจ ในการจะนำหลักการใดเข้ามาใช้ในการปกครองอันเนื่องมาจาก

หลายปัจจัยไม่ว่าจะเป็นลักษณะภูมิศาสตร์ สภาพสังคม ความหลากหลายทางเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม หากกล่าวโดยสรุปแล้วในช่วงนี้ลักษณะการปกครองในอินโดนีเซียยังคงเป็นการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจ ต่อมาเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้ส่งกำลังทหารเข้ามารุกรานในเขตประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงประเทศอินโดนีเซียด้วย ในปี ค.ศ. 1942 ซึ่งทำให้รูปแบบการรวมศูนย์อำนาจยิ่งมีความเข้มข้นมากขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อการบริหารทรัพยากรและการระดมพลชนเพื่อประโยชน์ทางสงครามให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด หลังจากนั้นญี่ปุ่นได้พ่ายแพ้สงครามและได้ถอนตัวออกไปจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และฮอลันดาได้พยายามจะกลับมาครอบครองอินโดนีเซียอีกครั้งแต่ประสบปัญหาด้านการเรียกร้องของชาวอินโดนีเซียที่ไม่ต้องการที่จะตกไปอยู่ภายใต้การปกครองของใคร ต่อมาในปี ค.ศ. 1945 ขบวนการเรียกร้องเอกราช อันนำโดย ซูการ์โน และฮัตตะ ก็ได้ประกาศเอกราชโดยฝ่ายเดียว (Unitary Declaration Of Independence) ได้ปลดปล่อยอินโดนีเซียจากการปกครองของตะวันตก แต่อย่างไรก็ตามบางเกาะก็ยังคงตกอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลดัตช์ และดัตช์ได้ประกาศให้ดินแดนของตนในส่วนที่ครอบครองเป็นรัฐรวม หรือสหพันธรัฐ (Federal State) อันมีชื่อเรียกว่า สหพันธรัฐอินโดนีเซีย (United States Of Indonesia) เพื่อหวังให้ผู้ปกครองนครตามเกาะต่าง ๆ เข้าร่วมมือกับทางฮอลันดาในการเข้าร่วมฝ่ายขบวนการ ท้ายที่สุดก็ไม่เป็นผล เพราะฮอลันดาได้เป็นผู้พ่ายแพ้ให้กับทางการทหารและทางการทูตต่อฝ่ายขบวนการ ในปี ค.ศ. 1949 ทำให้ต้องยอมมอบเอกราชให้แก่อินโดนีเซียและความเป็นสหพันธรัฐที่ได้ก่อตั้งมาในระยะสั้น ๆ ก็ได้ถูกล้มเลิกไปในที่สุด (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2555)

การปกครองอินโดนีเซียยุคหลังการประกาศเอกราช: ซูการ์โน และซูฮาร์โต อินโดนีเซียหลังจากการได้รับเอกราชอย่างเป็นทางการ ได้ประสบปัญหาหลายประการ โดยเฉพาะในเรื่องของการฟื้นฟูประเทศหลังสงคราม ด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศ รวมถึงการจัดการเมืองการปกครองในฐานะประเทศเกิดใหม่ โดยเฉพาะเกี่ยวกับรูปแบบของการบริหารราชการแผ่นดินที่อินโดนีเซียที่จะนำมาใช้ว่าจะยังคงยึดรูปแบบรวมศูนย์อำนาจตามที่ใช้มาดั้งเดิม หรือจะปรับไปใช้แนวทางการกระจายอำนาจให้มากขึ้น สำหรับแนวคิดรูปแบบรวมศูนย์อำนาจและแนวคิดการกระจายอำนาจ ซึ่งมีฝ่ายที่สนับสนุนที่เป็นแกนหลักของแนวคิดการรวมศูนย์อำนาจ นั่นก็คือ ซูการ์โน ฮัตตะ และกลุ่มนายทหารระดับสูงในกองทัพ เขาเชื่อว่าอินโดนีเซียนั้น เป็นสังคมที่มีความหลากหลายในทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม รวมถึงมีสภาพภูมิประเทศเป็นหมู่เกาะ เสี่ยงต่อความแตกแยก ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีระบบการปกครองที่ทำให้รัฐบาลมีความเข้มแข็ง และสามารถสร้างความมั่นคงและเป็นหนึ่งเดียวให้กับประเทศ (Sulistiyanto, P. & Erb, M., 2005) ทั้งนี้ฝ่ายของการอยากให้เป็นการกระจายอำนาจ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่ได้ประโยชน์จากการอยู่ภายใต้ สหพันธรัฐอินโดนีเซียที่ดัตช์เป็นผู้สร้างขึ้น และเห็นว่า การกระจายอำนาจนั้นจะเป็นรูปแบบที่นำมาใช้ในการปกครองที่ได้

ประสิทธิภาพ เนื่องจาก เกิดการกระจายอำนาจการบริหารไปยังรัฐบาลที่อยู่ท้องถิ่นและเป็นตัวสร้างความเป็นปึกแผ่นได้ดีกว่า และเชื่อว่าจะสามารถช่วยลดความไม่พอใจของประชาชนในความรู้สึกถึงความถูกแบ่งแยกดินแดนออกไปเป็นรัฐอิสระ (Sulistiyanto, P. & Erb, M., 2005) อย่างไรก็ตามแนวคิดการกระจายอำนาจยังถูกมองว่าเป็นแนวคิดที่ฮอลันดาเคยใช้เพื่อพยายามเอาชนะขบวนการเรียกร้องเอกราช ดังนั้นแนวทางการกระจายอำนาจจึงถูกโจมตีอย่างหนัก ประหนึ่งว่าเป็นปีศาจร้าย (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2555)

แม้ว่าการกระจายอำนาจจะถูกตีตราว่าเป็นปีศาจร้าย แต่ก็ไม่ได้ถูกลบเลือนหายไปเลยทีเดียว เพราะในทศวรรษ 1950 รัฐบาลอินโดนีเซียก็ได้หยิบยกประเด็นการกระจายอำนาจขึ้นมาทบทวนอีกครั้ง และในปี ค.ศ. 1957 รัฐบาลของซูการ์โนได้ออกกฎหมายฉบับที่ 1/1957 ซึ่งเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น (pemerintahan daerah) โดยเป็นกฎหมายที่ให้อำนาจแก่ท้องถิ่นในการบริหารการปกครอง ที่สำคัญคือ กฎหมายนี้ยังมีการอนุญาตให้ท้องถิ่นสามารถเลือกผู้นำของตนเองผ่านที่สภามณฑลและสภาจังหวัดแต่งตั้งผู้ว่าการมณฑล (gubernur) และผู้ว่าราชการจังหวัด (bupati) ของตนเองได้ และยังให้อำนาจแก่ท้องถิ่นในการบริหารการคลังของตนเองได้อย่างมีอิสระในระดับหนึ่ง (Matsui, K., 2003) แม้ว่า ซูการ์โน ผู้ที่ซึ่งเป็นประธานาธิบดีคนแรกของประเทศ จะพยายามนำเอาระบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภามาใช้ปกครองประเทศในช่วงแรก ๆ แต่ในภาวะที่ประเทศต้องเผชิญภัยคุกคามต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกิดการกบฏต่อต้านรัฐบาลขึ้นในเกาะสุมาตราและเกาะสุเวลี ในปี ค.ศ. 1959 (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2555) ทำให้รัฐบาลอินโดนีเซียไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายการกระจายอำนาจฉบับนี้ได้อย่างจริงจังมากนัก ด้วยเหตุนี้ทำให้เขาได้เปลี่ยนรูปแบบการปกครอง และตัดสินใจปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองของประเทศครั้งสำคัญโดยการขยายอำนาจของฝ่ายบริหาร ลดความสำคัญของผู้แทนที่มาจาก การเลือกตั้งโดยประชาชน เปิดโอกาสให้กองทัพและกลุ่มการเมืองมุสลิมเข้ามามีอำนาจมากขึ้น และปฏิเสธที่จะกระจายอำนาจการปกครองออกจากศูนย์กลางไปให้ท้องถิ่น (ศาสตรินทร์ ต้นสุน, 2560) ซึ่งก็นำไปสู่ภายใต้การปกครองแบบกึ่งเผด็จการที่เรียกกันว่า “ประชาธิปไตยแบบชี้นำ” (Guided Democracy) ยุคนี้ซูการ์โนรวบรวมอำนาจการปกครองเข้าสู่ตัวประธานาธิบดี ยกเลิกการกระจายอำนาจประกาศยกเลิกรัฐสภา ทำให้กฎหมายหลายฉบับถูกล้มล้างตามไปด้วย รวมถึงกฎหมาย 1/1957 นั้นก็ถูกยกเลิกไปด้วยตามประกาศประธานาธิบดีฉบับที่ 6/1959 (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2555) แต่สิ่งที่ตามมาคือ การครองอำนาจของ ซูการ์โน ก็ยังถูกรุมเร้าด้วยปัญหาต่าง ๆ นานาหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาทางเศรษฐกิจ เงินเฟ้อ หนี้สาธารณะ รวมถึงความวุ่นวายทางการเมืองที่เกิดจากกลุ่มมุสลิมที่มีแนวคิดต่อต้านพ่อค้าชาวจีนและไม่พอใจรัฐบาลซูการ์โนซึ่งเป็นรัฐบาลปลอดศาสนา (secular) หรืออาจกล่าวได้ว่า ยังมีความวุ่นวายตามมาอยู่ตลอดนั่นเอง

จากปัจจัยดังกล่าวทำให้รัฐบาลของซูการ์โนถูกโค่นล้มและทำให้เกิดช่องทางที่นายพลทหารซูฮาร์โตเข้ามาเป็นผู้นำซึ่งเป็นอำนาจที่เป็นผู้นำคณะทางทหารและได้ขึ้นมาเป็นประธานาธิบดีคนต่อมา (Robison, R., 2005) ในยุคสมัยของประธานาธิบดีซูฮาร์โต ได้ขนานนามที่เรียกกันว่า “ยุคระเบียบใหม่” (New Order) ในยุคนี้ไม่ได้มุ่งถึงการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่มุ่งไปทางเสถียรภาพทางการเมือง ความมั่นคง ความสงบนิ่งทางการเมือง และในยุคนี้ถือเป็นยุคที่เกิดความรุ่งเรือง ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นรวมถึงการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่อย่างไรก็ตามฐานของความชอบธรรมของซูฮาร์โตไม่ได้มาจากตัวแทนประชาชน เพราะหลักการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ซูฮาร์โตถือเป็นผู้มีอำนาจเบ็ดเสร็จเหนือสถาบันหลักสามสถาบันของประเทศ อันได้แก่ กองทัพ ระบบราชการ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระทรวงมหาดไทย) และพรรคโกลการ์ (Golkar) และในยุคนี้ซูฮาร์โตมีการครองอำนาจอันยาวนานกว่า 32 ปี แต่ในระยะเวลาต่อมาก็ได้เกิดกระแสความไม่พอใจและเกิดการรวมตัวของชาวอินโดนีเซียในเรื่องผลกระทบทางเศรษฐกิจ ประชาชนมีความเดือดร้อนจากวิกฤติในครั้งนี้เป็นอย่างมาก และในที่สุดเมื่อวิกฤติเศรษฐกิจครั้งรุนแรงในภูมิภาคเอเชียทำให้ซูฮาร์โตถูกพลั้งประชาชนโค่นล้มลงจากอำนาจในที่สุดปี ค.ศ. 1998 และถือเป็นจุดสิ้นสุดของยุคระเบียบใหม่

การกระจายอำนาจครั้งยิ่งใหญ่ภายหลังยุคของซูฮาร์โต (Big Bang Decentralization) ภายหลังการปกครองยุคของซูฮาร์โต ที่มีการครองอำนาจมาเป็นระยะเวลายาวนานรวม 32 ปี ในยุคของ (Big Bang Decentralization) ได้เกิดกระแสการตื่นตัวของประชาชนเกี่ยวกับความต้องการเปลี่ยนแปลงยุคเผด็จการรวมศูนย์อำนาจให้เป็นการกระจายอำนาจอีกครั้ง ครั้นเหมือนในยุคของซูการ์โน เพราะเชื่อว่า การปกครองระบบการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น จะนำมาซึ่งความเป็นประชาธิปไตยในการบริหารการปกครองท้องถิ่นและประเทศ (Matsui, K., 2003) ทั้งนี้ในยุคนี้ก็ยังพบกับปัญหาที่ตามมาเช่นเคย คือ การประสบกับปัญหาความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ ศาสนา และปัญหาการแบ่งแยกดินแดน ซึ่งเคยรุมเร้าในอดีตได้กลับมาทวีความรุนแรงมากขึ้น แต่นับว่ายังมีความโชคดีที่อินโดนีเซียมีผู้นำและนักวิชาการที่ได้เห็นความสำคัญของการกระจายอำนาจและจะสามารถนำมาช่วยแก้ไขปัญหานี้ได้ ทั้งนี้การกระจายอำนาจครั้งยิ่งใหญ่นี้ยังได้มีการตรากฎหมายขึ้นมา 2 ฉบับ คือ กฎหมายฉบับที่ 22/1999 และฉบับที่ 25/1999 ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการกระจายอำนาจของอินโดนีเซียอย่างจริงจัง (ชำนาญ จันทร์เรือง, 2561) หลังจากนั้น ภายหลังยุคของ ซูฮาร์โต ผู้ที่ถือได้ว่าเป็นประธานาธิบดีคนแรกของอินโดนีเซีย นับจากนั้นมาอินโดนีเซียก็ได้มีประธานาธิบดีคนต่อมา คือ ยูซูฟ ฮาบิบิ ซึ่งรัฐบาลฮาบิบิถือเป็นผู้ที่ผลักดันกฎหมายฉบับดังกล่าว และได้ทำการจัดตั้งกลุ่มนักวิชาการขึ้นมาร่างกฎหมายทั้ง 2 ฉบับ กลุ่มแรกรับผิดชอบการกระจายด้านการบริหาร

กลุ่มที่สองรับผิดชอบการกระจายอำนาจทางการคลัง ทั้งนี้สามารถกล่าวได้ว่า ถือเป็นยุคปฏิรูป (ค.ศ. 1998 - ปัจจุบัน) มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย และมีการร่างกฎหมายที่สำคัญขึ้นถึง 4 ฉบับ (Tikson, D. T., 2008) ดังนี้

สำหรับกฎหมายฉบับที่ 22/1999 มีเนื้อหาว่าด้วยการกระจายอำนาจออกจากส่วนกลางไปยังการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีจุดมุ่งหมายในการสร้างความโปร่งใสในการบริหารงาน และทำให้องค์กรของรัฐได้ใกล้ชิดกับประชาชนมากขึ้น อีกทั้งทำให้ประชาชนที่อยู่ห่างไกลได้รู้สึกถึงการไม่ถูกทอดทิ้งอีกด้วย นอกจากนี้ข้อดีของการถ่ายโอนอำนาจสู่ท้องถิ่นทำให้รัฐส่วนกลางได้มีหน้าที่เพียงแค่รับผิดชอบหน้าที่ใหญ่ ๆ เช่น นโยบายความมั่นคง การป้องกันประเทศ การเงินการคลัง การวางแผนเศรษฐกิจในระดับมหภาค เป็นต้น ส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็มีหน้าที่ดูแลสาธารณูปโภค การศึกษา วัฒนธรรม สาธารณสุข เกษตรกรรม คมนาคม สิ่งแวดล้อม แรงงานและที่ดิน เป็นต้น (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2555)

กฎหมายฉบับที่ 25/1999 มีเนื้อหาว่าด้วยการบริหารจัดการการคลังระดับท้องถิ่น ซึ่งมีการกำหนดขึ้นเป็นครั้งแรกว่ารัฐบาลส่วนกลางจะต้องแบ่งรายได้ของตนให้กับท้องถิ่น รัฐบาลส่วนกลางจะต้องแบ่งสัดส่วนของรายได้ และมีการกำหนดว่า รายได้ออย่างน้อยอยู่ที่ร้อยละ 25 เป็นส่วนที่รัฐบาลส่วนกลางจัดเก็บได้ภายในประเทศ (ภานุวัฒน์ พันธุ์ประเสริฐ, 2556) โดยมีข้อกำหนดว่ารายได้ออย่างน้อย 25% ที่รัฐบาลส่วนกลางจัดเก็บได้จากในประเทศต้องนำมาแบ่งให้กับท้องถิ่น และยังมีข้อกำหนดไว้อีกว่า ท้องถิ่นที่เป็นแหล่งรายได้จากทรัพยากรธรรมชาติจะต้องได้รับส่วนแบ่งรายได้เหล่านั้นจากรัฐบาลกลางด้วย โดยกฎหมายระบุว่า รายได้หลังหักภาษีจากน้ำมัน 15% จากก๊าซธรรมชาติ 30% และจากการป่าไม้ การประมง และการทำเหมืองแร่ 80% จะส่งเข้าท้องถิ่น

หากเปรียบเทียบกับกฎหมายฉบับที่ 22/1999 พบว่า กฎหมายฉบับที่ 23/1999 ยังถือว่าเป็นกฎหมายที่ยังเป็นการรวมอำนาจอยู่เล็กน้อย เนื่องจากรัฐบาลส่วนกลางยังเข้ามามีอำนาจในการดูแลในเรื่องรายได้ของท้องถิ่นอยู่

กฎหมายฉบับที่ 32/2004 มีเนื้อหาว่าด้วยการกระจายอำนาจทางการเมืองมีการเปลี่ยนแปลง ที่มาของผู้นำท้องถิ่น นั่นคือจากที่สภาท้องถิ่นเคยเป็นผู้เลือกผู้นำเหล่านี้ ก็เปลี่ยนให้ผู้นำท้องถิ่นมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน (ภานุวัฒน์ พันธุ์ประเสริฐ, 2556) ทั้งนี้ยังมีการกำหนดว่าการเลือกตั้งนั้นจะต้องอยู่ในความดูแลของคณะกรรมการการเลือกตั้งส่วนภูมิภาค ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐบาลส่วนกลางนั่นเอง

กฎหมายฉบับที่ 33/2004 มีเนื้อหาว่าด้วย งบดุลการเงินระหว่างรัฐบาลส่วนกลางกับรัฐบาลส่วนท้องถิ่น เป็นกฎหมายที่ปรับปรุงแก้ไขเนื้อหา ของกฎหมายฉบับที่ 25/1999 เล็กน้อย (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2555) อาจกล่าวได้ว่าในการกระจายอำนาจและการปกครอง

ท้องถิ่นยังคงลงหลักปักฐานเป็นส่วนหนึ่งของการเมือง การปกครองของอินโดนีเซียอย่างมั่นคง นอกจากนี้ ถึงแม้ว่าในระยะเวลาต่อมาก็ได้มีการออกกฎหมายฉบับอื่น ๆ เข้ามาใช้แทนก็ตาม ทั้งนี้ก็เพื่อปรับปรุงรายละเอียดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจ เช่น กฎหมายฉบับที่ 12/2008 เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การกระจายอำนาจของอินโดนีเซียในการที่จะมีการปรับปรุงกฎหมายต่าง ๆ ต่อไปนี้นั้น แต่ยังคงต้องพิจารณาจากหลากหลายปัจจัย ทั้งทางด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภาษา ความเชื่อ ศาสนา และอีกหลาย ๆ ปัจจัย รวมถึงความขัดแย้ง ภัยคุกคาม หรือแม้กระทั่งการแบ่งแยกดินแดน ทั้งนี้ทั้งนั้น การกระจายอำนาจจะต้องดำเนินไปด้วยการเกิดประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติ เพื่อให้การบริหารการปกครองประเทศเป็นไปด้วยความมีประสิทธิภาพสูงสุด

ข้อคิดความแตกต่างของไทยเมื่อเปรียบเทียบกับ การกระจายอำนาจของอินโดนีเซีย

ประเทศไทยมีรูปแบบการปกครองเป็นรัฐเดี่ยวซึ่งมีการปกครองในกรอบประชาธิปไตย ระบบรัฐสภาภายใต้ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 การปกครองในระบอบประชาธิปไตย กฎหมายเป็น กติกาที่จะกำหนดบทบาทหรือขอบเขตแห่งอำนาจหน้าที่ของแต่ละบุคคล ในการดำเนินการปกครอง กฎหมายที่สำคัญที่สุดก็คือ กฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งกฎหมายรัฐธรรมนูญของไทยฉบับปัจจุบันตรา ขึ้นเมื่อ เมื่อ 20 มกราคม 2560 (ประคอง มาโต และปิยะ ตามพระหัตถ์, 2562) แต่โดยภายหลังมาได้มีการเข้ามาของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) โดยมี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นผู้รักษาการแทนนายกรัฐมนตรี ได้มีประกาศฉบับที่ 85/2557 และ 86/2557 ลงวันที่ 10 กรกฎาคม พุทธศักราช 2557 เกี่ยวกับการสรรหาสมาชิกสภาท้องถิ่นขึ้น ทดแทนสมาชิกสภาท้องถิ่นที่หมดวาระลง โดยกำหนดให้ใช้วิธีคัดเลือกโดยคณะกรรมการสรรหานั้น ก็ได้มีการกล่าวถึงกันอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว เหตุการณ์นี้ก็ไม่มีวิ้ววที่จะเกิดขึ้น และเกิดข้อสังเกตขึ้นมาอาจหรืออาจจะเป็นสัญญาณที่สะท้อนว่าจะมีการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางหรือไม่ (สุภัทร ชูประดิษฐ์ และคณะ, 2562) (สุภัทร ชูประดิษฐ์ และคณะ, 2562) อย่างไรก็ตามเสียงของประชาชนและนักวิชาการ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลาย ๆ ส่วนได้เป็นเสียงที่เป็นตัวขับเคลื่อนให้มีการนำไปสู่การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยเป็นทางการทั่วไป ในช่วงวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2562 และนับว่าเป็นการเลือกตั้งครั้งแรกหลังรัฐประหารในประเทศไทย พ.ศ. 2557 ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งผลการเลือกตั้งครั้งนี้ได้มีการเอื้อประโยชน์แก่พรรคพลังประชารัฐ ตั้งแต่การออกแบบการเลือกตั้ง การหาเสียง และการตัดสินของคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) และผลการเลือกตั้งขั้นสุดท้ายจากรัฐสภามีมติเลือกผู้ดำรงตำแหน่ง

นายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันคือ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ทั้งนี้ผู้ศึกษามองว่า รูปแบบการปกครองนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ประชาธิปไตยและเผด็จการ ซึ่งในแต่ละประเทศล้วนมีรูปแบบการปกครองที่อยู่ระหว่าง 2 ขั้ว ที่มีความแตกต่างกันออกไป (ประคอง มาโต และปิยะ ตามพระหัตถ์, 2562) ถึงอย่างไรก็ตามการมองการปกครองไทยในปัจจุบัน ล้วนมาจากมุมมองและวิสัยทัศน์ของแต่ละคน

สำหรับอินโดนีเซียและไทย มีความเหมือนกันในมุมมองแง่ของการเข้ามาแทรกแซงการปกครองทางทหารที่มีมายาวนาน แต่มีความต่างในแง่ที่ไทยเรานับแต่การรัฐประหาร พ.ศ. 2490 และตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาการปกครองของไทยนั้นก็ได้มีการสลับสับเปลี่ยนรัฐบาลทั้งที่เป็นพลเรือนกับทหารมาโดยตลอดจนมาถึงปัจจุบัน แต่ของอินโดนีเซียภายหลังที่ซูฮาร์โต ได้ถูกยุติการปกครองอันยาวนานติดต่อกันกว่า 32 ปี ในปี 1998 อินโดนีเซียก็ไม่กลับไปสู่การปกครองแบบเผด็จการทหารอีกเลยในทางกลับกันยังมีความก้าวหน้าในการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นมากขึ้นหรืออาจกล่าวได้ว่ามากกว่าไทยก็ว่าได้ เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับไทยเราเมื่อมีการรัฐประหารคราใดก็มีการดึงอำนาจกลับเข้าส่วนกลางทุกครั้ง นอกจากนี้ยังมีกรณีที่น่าสนใจของอินโดนีเซีย นั่นก็คือ กรณีอาเจห์ที่มีปัญหาคล้าย ๆ กับกรณี 3 จังหวัดภาคใต้ของไทย แต่อินโดนีเซียแก้ปัญหาสำเร็จด้วยการกระจายอำนาจ กล่าวคือนับแต่อินโดนีเซียได้ประกาศเอกราชเมื่อ 17 ส.ค. 1945 อินโดนีเซียได้ถือโอกาสผนวกรวมเอาอาเจห์ไปเป็นส่วนหนึ่งของตน และในปี 1976 ขบวนการปลดปล่อยอาเจห์ (Free Aceh Movement หรือ Gerakan Aceh Merdeka - GAM) ซึ่งเป็นกองกำลังติดอาวุธได้ประกาศปลดปล่อยอาเจห์ในสมัยของรัฐบาลทหารซูฮาร์โต และได้มีการพยายามการเจรจาและทำการลงนามระหว่างรัฐบาลอินโดนีเซียกับ GAM เรียกว่า ข้อตกลงเฮลซิงกิ (Helsinki MOU) ในปี 2005 ข้อตกลงเฮลซิงกิ โดยตั้งอยู่บนหลักการที่ว่าคู่ขัดแย้งทั้ง 2 ฝ่ายที่จะยึดหลักสันติวิธีและหลักประชาธิปไตยในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย โดยมีการนิรโทษกรรมให้แก่นักโทษหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับ GAM ทั้งหมดและกระจายอำนาจให้อาเจห์เป็นเขตปกครองตนเองที่มีอำนาจในการบริหารปกครองกิจการสาธารณะในทุกด้าน ยกเว้นด้านการต่างประเทศ การป้องกันประเทศ การเงิน และยังกำหนดให้รายได้ที่มาจากทรัพยากรธรรมชาติทั้งทางบกและทางทะเลของท้องถิ่นนั้นจะจัดสรรให้แก่อาเจห์ในอัตราส่วน 70% โดยอินโดนีเซียยังคงเป็นรัฐเดี่ยวเหมือนเดิม ซึ่งนับแต่นั้นมาอาเจห์ก็กลับคืนสู่ความสงบสุขจวบจนปัจจุบัน (ชำนาญ จันทร์เรือง, 2561) และเมื่อหันกลับมามองที่ไทยปัญหานี้ยังไม่สามารถแก้ไขได้อย่างถาวร เพราะยังมีเหตุการณ์ไม่สงบเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวเรื่อยมา อย่างไรก็ตามการแก้ไขปัญหาเหล่านี้อาจต้องมองหลาย ๆ ด้านในการที่จะนำ การกระจายอำนาจเข้ามาแก้ไขปัญหาเหล่านี้ในไทย เพราะประเทศไทยถือมีความหลากหลายทางความคิด วัฒนธรรม ความเหลื่อมล้ำทางสังคมและการเข้าถึง ทรัพยากร

สรุป

อินโดนีเซียเป็นประเทศที่มีประชากรราว 248 ล้านคน ซึ่งถือว่ามีประชากรและเนื้อที่ทั้งหมดในประเทศเยอะที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นประเทศที่มีความสำคัญในด้านการเมืองการปกครอง และทางเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และระดับโลก ดังนั้นการกระจายอำนาจของอินโดนีเซียนั้นสำหรับแนวโน้มการกระจายอำนาจก็ยังคงดำเนินและเดินทางต่อไป หากแต่ในการเปลี่ยนแปลง แก้ไขหรือเพิ่มเติม อำนาจการกระจายการปกครองนั้นอาจจะไม่เปลี่ยนไปจากเดิมมาก ทั้งนี้จะเห็นว่า อินโดนีเซีย ถือเป็นประเทศที่มีความเป็นประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก ทำให้ประชาชนรู้สึกถึงการไม่ถูกทอดทิ้งและรู้สึกคุณค่าในการความเป็นประชาธิปไตย อย่างไรก็ตามหากเปรียบเทียบกับไทยนั้นสิ่งที่เหมือนกันคือ การถูกแทรกแซงการปกครองด้วยรัฐบาลทหาร แต่อินโดนีเซีย หลังจากสิ้นสุดยุคนายพลทหารซูฮาร์โตก็ไม่เคยกลับไปมีรัฐบาลที่มาจากทหาร แต่กลับเป็นไทยที่ รัฐบาลนั้นมีการมีการสับเปลี่ยนที่เป็นทั้งพลเรือนและทหารมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน ซึ่งหากเปรียบเทียบกันในช่วงเวลาอินโดนีเซียได้ถือว่ามีหน้าไทยในเรื่องของการกระจายอำนาจและสิ้นสุดการถูกครอบงำด้วยรัฐบาลทหารมานาน และยากที่จะกลับไปเป็นประเทศที่มีการปกครองรูปแบบการรวมศูนย์อำนาจ แต่สำหรับประเทศไทยคงต้องดูต่อไปว่าความเป็นอำนาจธิปไตยจะกลับมาเป็นของประชาชนได้อย่างเต็มไม้เต็มมือหรือไม่ ท้ายที่สุด การกระจายอำนาจไม่ว่าจะยุคไหนจนถึงปัจจุบันล้วนจำเป็นต้องมองถึงปัจจัยทั้งความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ทั้งทางด้านความเชื่อ ศาสนา และความหลากหลายทางภาษา เพื่อป้องกันปัญหาต่าง ๆ ทางด้านความขัดแย้ง และเพื่อการจัดสรรการกระจายอำนาจ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สุดต่อประชาชนสูงสุด

เอกสารอ้างอิง

- จรัส สุวรรณมาลา. (2538). การปฏิรูประบบการคลัง กระจายอำนาจสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมกองทุนการวิจัย.
- ชำนาญ จันทร์เรือง. (2561). มองอินโด มองไทย ในเรื่องการกระจายอำนาจ. เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2563 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/645459>
- ทวีศักดิ์ เผือกสม. (2555). ประวัติศาสตร์อินโดนีเซีย: รัฐจารีตบนหมู่เกาะความเป็นสมัยใหม่แบบอาณานิคม และสาธารณรัฐแห่งความหลากหลาย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- ประคอง มาโต และปิยะ ตามพระหัตถ์. (2562). รูปแบบการปกครองกับการเมืองการปกครองของไทย. วารสารวิจัยวิชาการ, 2(1), 171-182.
- ภาณุวัฒน์ พันธุ์ประเสริฐ. (2556). ระบบการปกครองท้องถิ่นของประเทศสาธารณรัฐอินโดนีเซีย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.

- ศาสตรินทร์ ต้นสุน. (2560). รัฐธรรมนูญและสถาบันการเมืองที่เข้มแข็ง: ความสำเร็จของระบอบประชาธิปไตยในสาธารณรัฐอินโดนีเซีย. วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์, 4(2), 28-48.
- สุภัทร ชูประดิษฐ์ และคณะ. (2562). แนวคิดการสร้างภาคีหุ้นส่วนระหว่างภาครัฐกับเอกชน เพื่อยกระดับการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. Journal of Suvarnabhumi Institute of Technology (Humanities and Social Sciences), 5(1), 469-483.
- Bardhan, P. (2002). Decentralization of governance and development. Journal of Economic perspectives, 16(4), 185-205.
- Devas, N. (1997). Indonesia: what do we mean by decentralization?. Public Administration and Development. The International Journal of Management Research and Practice, 17(3), 351-367.
- Enikolopov, R. & Zhuravskaya, E. (2007). Decentralization and political institutions. Journal of public economics, 91(11-12), 2261-2290.
- Firman, T. (2009). Decentralization reform and local-government proliferation in Indonesia: Towards a fragmentation of regional development. In Review of Urban & Regional Development Studies. Journal of the Applied Regional Science Conference, 21(2). 143-157.
- Fisman, R. & Gatti, R. (2002). Decentralization and corruption: evidence across countries. Journal of public economics, 83(3), 325-345.
- Matsui, K. (2003). Decentralization in Nation State Building of Indonesia. IDE Research Paper No. 2. Institute of Developing Economies (IDE-JETRO). Retrieved August 1, 2020, from https://ir.ide.go.jp/dspace/bitstream/2344/810/1/ARRIDE_ResearchPapers_No.2_matsui.pdf
- Nasution, A. (2017). The government decentralization program in Indonesia. In Central and Local Government Relations in Asia. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Robison, R. (2005). Fragmentation or nation-building?, in Burnell, P. & Randall, V., eds. Politics in the Developing World. Oxford: Oxford University Press.
- Sulistiyanto, P. & Erb, M. (2005). Introduction', in Erb, M., Sulistiyanyo, P. & Faucher, C., eds. Regionalism in Post-Suharto Indonesia. Abingdon, New York: RoutledgeCurzon.

Tikson, D. T. (2008). Indonesia towards decentralization and democracy', in Sato, F., ed. Foundations for Local Governance: Decentralization in Comparative Perspective. Heidelberg: Physical-Verlag.